

LEGAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING LEGAL AWARENESS FROM EARLY CHILDHOOD

Rakhmonov Muhammad Ali Khusanboy ugli

Student, Tashkent International University

Abstract

Developing children's legal awareness and legal culture is important for helping them grow into individuals who understand their rights and responsibilities and respect the law. This article examines the legal and pedagogical foundations for developing children's legal awareness within preschool and school education. It also proposes the author's "Law Start" programme, designed to introduce legal knowledge progressively from preschool through Grade 11 while taking children's age-related characteristics into account. The article discusses how animated materials, interactive activities, and modern educational technologies may be used to strengthen children's legal literacy. The proposed approach aims to develop age-appropriate legal understanding, help children recognise their own rights, and encourage respect for the rights and interests of others.

Keywords

legal awareness, legal culture, legal education, Law Start, pedagogical foundations, interactive activities, preschool and school education, progressive learning.

BOLALIKDAN HUQUQIY ONGNI SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Raxmonov Muhammad Ali Xusanboy o'g'li

Tashkent International University talabasi

Annotatsiya. Bolalarda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish ularning o'z huquq va majburiyatlarini anglaydigan, qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'ladigan shaxslar sifatida voyaga yetishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada maktabgacha va maktab ta'limi tizimida bolalarning huquqiy ongini shakllantirishning huquqiy va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek,

bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda maktabgacha ta'limdan umumiy o'rta ta'limning 11-sinfigacha huquqiy bilimlarni bosqichma-bosqich o'rgatishga qaratilgan mualliflik taklifi — «Law Start» dasturi ilgari suriladi. Dastur doirasida animatsion materiallar, interaktiv mashg'ulotlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali bolalarning huquqiy savodxonligini oshirish imkoniyatlari yoritiladi. Taklif etilayotgan yondashuv bolalarda yoshiga mos huquqiy tushunchalarni shakllantirish, o'z huquqlarini anglash hamda boshqalarning huquq va manfaatlarini hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy ta'lim, Law Start, pedagogik asoslar, interaktiv mashg'ulotlar, maktabgacha va maktab ta'limi, bosqichma-bosqich ta'lim.

KIRISH

Bugungi kunda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsning o'z huquq va erkinliklarini bilishi, qonun talablarini anglashi, boshqa insonlarning huquqlarini hurmat qilishi hamda o'z xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni his etishi huquqiy madaniyatning muhim tarkibiy qismlaridandir. Shu sababli huquqiy tarbiyani inson hayotining dastlabki bosqichlaridan boshlash alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish va huquqiy madaniyatni yuksaltirish masalasi mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Kun.uz nashrining 2026-yil 11-martdagi ma'lumotiga ko'ra, O'zbekistonda 2025-yilda yoshlar tomonidan 13 639 ta jinoyat sodir etilgan. Shuningdek, 2026-yil 24-yanvarda e'lon qilingan xabarda voyaga yetmaganlar tomonidan 2025-yilda 3 266 ta jinoyat sodir etilgani, jumladan, 15 ta qotillik jinoyati qayd etilgani ma'lum qilingan. Ushbu ko'rsatkichlar voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish, huquqiy tarbiya va profilaktika ishlarini takomillashtirish masalalariga e'tibor qaratish zarurligini yetishmasligi ko'rsatadi. Biroq mazkur raqamlarning o'zi huquqiy ta'lim jinoyatchilikning bevosita sababi ekanini isbotlamaydi. Bolaning huquqiy qarashlari

uning oiladagi tarbiyasi, ta'lim muassasasidagi faoliyati va ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlari jarayonida shakllanadi. Dastlab bola adolat, tenglik, hurmat, tartib-qoidalar va mas'uliyat kabi tushunchalarni kundalik hayotiy vaziyatlar orqali anglay boshlaydi. Keyingi ta'lim bosqichlarida ushbu dastlabki tasavvurlarni huquqiy bilimlar bilan boyitish va izchil rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi. Shu bois huquqiy ta'limni bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish va ta'lim bosqichlari o'rtasidagi izchillikni ta'minlash muhimdir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi bolalarning ta'lim olish huquqini e'tirof etish bilan birga, ta'lim ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, inson huquqlari va asosiy erkinliklariga hurmat ruhini shakllantirishga yo'naltirilishi lozimligini belgilaydi. Konvensiyaning 28- va 29-moddalari ushbu masalaning muhim xalqaro huquqiy asoslaridan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham bolalarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ta'lim olishi hamda har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratish Respublikasi Konstitutsiyasining 78-moddasida bolalarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda himoya qilish, ularning jismoniy, aqliy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish davlatning majburiyati sifatida belgilangan. konstitutsiyaviy ahamiyatga ega. Xususan, O'zbekiston Bolalarda huquqiy ongini shakllantirish jarayonida ularning yosh xususiyatlarini, bilimlarni qabul qilish imkoniyatlarini va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarga huquqiy tushunchalarni sodda misollar, ertaklar, animatsiyalar va o'yinlar orqali yetkazish maqsadga muvofiq. Maktab yoshidagi bolalarda esa huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish, munozaralar, rol o'yinlar va amaliy topshiriqlar orqali bilimlarni chuqurlashtirish mumkin. Bunday yondashuv bolalarning o'z huquq va majburiyatlarini anglashiga, boshqalarning huquqlarini hurmat qilishiga hamda xatti-harakatlarining oqibatlarini tushunishiga yordam berishi mumkin. Yuqoridagi masalalardan kelib chiqib, maktabgacha ta'limdan umumiy o'rta ta'limning yuqori sinflarigacha davom etadigan, bolalarning yosh xususiyatlariga mos huquqiy ta'lim yondashuvlarini ishlab chiqish

zarurati yuzaga keladi. Shu maqsadda muallif tomonidan «Law Start» dasturini taklif etish nazarda tutiladi. Ushbu dastur bolalarga huquqiy bilimlarni bosqichma-bosqich yetkazish, animatsion materiallar va interaktiv mashg'ulotlardan foydalanish orqali ularning huquqiy savodxonligi hamda kelajakda yondashuvlarni huquqiy huquqbuzarliklarning madaniyatini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Dastur oldini olishga qaratilgan profilaktik qo'llab-quvvatlashi mumkin. Mazkur maqolaning maqsadi bolalikdan huquqiy ongni shakllantirishning huquqiy va pedagogik asoslarini tahlil qilish, ta'lim bosqichlarida yosh xususiyatlariga mos yondashuvlarning ahamiyatini ochib berish hamda maktabgacha ta'limdan umumiy o'rta ta'limning yuqori sinflarigacha izchil huquqiy tarbiyani tashkil etishga doir takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, maqolada «Law Start» dasturining dastlabki konsepsiyasi va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlarini belgilash ko'zda tutiladi. Huquqiy ong shaxsning huquq, qonun, huquqiy hodisalar va amaldagi huquqiy tartibot haqidagi qarashlari, bilimlari, baholari hamda munosabatlarini ifodalovchi ijtimoiy ong shakllaridan biridir. Huquqiy ong orqali inson huquqiy talablarni anglaydi, o'z huquq va majburiyatlariga munosabat bildiradi hamda turli vaziyatlarda xatti-harakatini baholash imkoniyatiga ega bo'ladi [1, 254-b.]. Huquqiy ong, huquqiy tarbiya va huquqiy madaniyat o'zaro bog'liq, biroq mazmunan aynan bir xil bo'lmagan tushunchalardir. Huquqiy tarbiya shaxsda huquqiy bilim, munosabat va ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan maqsadli jarayonni anglatadi. Huquqiy madaniyat esa huquqiy bilim va qarashlar bilan bir qatorda, qonuniy xulq-atvor, huquqlarga hurmat va huquqiy mas'uliyatni ham qamrab oladi.

1. HUQUQIY ONG TUSHUNCHASI VA UNING BOLALIKDA

SHAKLLANISHI Bolalarning huquqiy ongini shakllantirish masalasi xalqaro huquqiy hujjatlar va milliy qonunchilik bilan uzviy bog'liq. Ushbu hujjatlar bolalarning ta'lim olish, himoyalanih, rivojlanish va inson qadr-qimmatiga hurmat asosida tarbiyalanish huquqlarini belgilaydi. Mazkur normalar huquqiy ta'limning mazmunini ishlab chiqishda muhim yo'nalish beradi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1989-yil

20-noyabrdagi Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasining 28-moddasi bolaning ta'lim olish huquqini e'tirof etadi. Konvensiyaning 29-moddasida ta'lim bolaning shaxsiyati, iste'dodi va jismoniy hamda aqliy qobiliyatlarini imkon qadar to'liq rivojlantirishga, shuningdek, inson huquqlari va asosiy erkinliklariga hurmatni shakllantirishga yo'naltirilishi lozimligi belgilangan [4]. Ushbu qoidalar huquqiy ta'limni faqat qonunlarni yodlash emas, balki huquqlarga hurmatni shakllantirish bilan bog'lash zarurligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 78-moddasida bolalarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda himoya qilish, ularning jismoniy, aqliy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun sharoit yaratish davlatning konstitutsiyaviy majburiyatlari bilan bog'langan [3]. Ushbu norma bolalarning rivojlanishi va manfaatlarini himoya qilishni davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida belgilaydi. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy O'RQ-595-son hujjatlardan biridir [5]. Shuningdek, 2019-yil 16-dekabrdagi Bolada huquqiy ongning shakllanishi faqat huquqiy fan darslari bilan chegaralanmaydi. Oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti, maktab, tengdoshlar va kengroq ijtimoiy muhit bolaning adolat, tenglik, tartib, hurmat va mas'uliyat haqidagi dastlabki tasavvurlariga ta'sir ko'rsatadi. Kattalarning o'zaro munosabati va qoidalarga amal qilishi ham bola uchun amaliy namuna bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bolaga qoidani aytib berish bilan uni mazmunan anglatish o'rtasida farq bor. Masalan, bolaga boshqalarni haqorat qilmaslikni buyurishdan tashqari, bunday xatti-harakat boshqa insonning qadr-qimmatini va his-tuyg'ulariga qanday ta'sir qilishini tushuntirish ham muhimdir. Adem Güneşning tarbiya va empatiyaga bag'ishlangan asaridagi tegishli qarashlar tarbiyaviy yondashuvlarni muhokama qilish uchun qo'shimcha manba bo'lishi mumkin [2, 42-b.]. Biroq ushbu pedagogik fikrlarni huquqiy ta'limga tatbiq etish alohida tahlil va ehtiyotkor izohni talab qiladi. Shu bilan birga, huquqiy bilimga ega bo'lish har doim ham qonuniy xulq-atvorni kafolatlamaydi. Shaxsning xatti-harakatiga oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri, ijtimoiy sharoit, hissiy

holat va boshqa omillar ham ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli huquqiy ongni rivojlantirish bilim berish bilan birga, ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash, o'z xatti-harakatini tahlil qilish va boshqalarning huquqlarini hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham nazarda tutishi lozim. Demak, bolalik davridan huquqiy ongni shakllantirish shaxsning huquqiy madaniyatini rivojlantirish uchun muhim sharoitlardan biri hisoblanadi. Bu jarayon izchil, yoshga mos va kundalik hayot bilan bog'langan holda tashkil etilganda, bolalarning huquqiy tushunchalarni anglashiga ko'maklashishi mumkin.

2. BOLALARNING HUQUQIY ONGINI SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI

«Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida»gi Qonun maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasining huquqiy asoslarini belgilaydi [6]. Ushbu hujjatlar ta'lim muhitida bolalarning huquqlari va rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olish masalasini ko'rib chiqishda ahamiyatga ega. Shu bilan birga, huquqiy normalarning mavjudligi bolalarda huquqiy ong o'z-o'zidan shakllanadi degani emas. Huquqiy qoidalar bolaga tushunarli tilda yetkazilishi, uning kundalik tajribasi bilan bog'lanishi va amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlanishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, huquqiy asoslarni pedagogik metodlar bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Bolalarning huquqiy ongini shakllantirishda pedagogik yondashuvlar bolaning yoshi, idrok etish imkoniyatlari, tajribasi va qiziqishlariga mos bo'lishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mavhum huquqiy atamalarni tushunish qiyin bo'lishi mumkin. Shu sababli huquq, majburiyat, adolat va hurmat kabi tushunchalarni bolaga yaqin vaziyatlar orqali tushuntirish maqsadga muvofiq. UNICEFning 0–6 yoshdagi bolalar bilan huquqiy ta'lim bo'yicha muhokama hujjatida yoshga mos, qiziqarli va ijodiy usullar yordamida bolalarga huquqlarni tushuntirish mumkinligi qayd etilgan. Hujjatda konkret misollar orqali bolalarga huquqlar haqidagi murakkabroq tushunchalarni asta-sekin anglatish mumkinligi ko'rsatiladi. Shu bilan birga, UNICEF ushbu sohada dalillar hali cheklanganini va keyingi tadqiqotlar zarurligini ham ta'kidlaydi [7]. Shuning uchun

huquqiy ta'limda faqat ma'ruza va nazariy tushuntirishlarga tayanib qolmasdan, animatsiyalar, ertaklar, rasmlar, didaktik o'yinlar, rolli mashg'ulotlar va hayotiy vaziyatlardan foydalanish mumkin. Masalan, bolalar o'rtasidagi haqorat yoki kamsitish holatini aks ettiruvchi sodda hikoya orqali bolaning qadr-qimmati, hurmat, hamdardlik va nizoni tinch yo'l bilan hal etish masalalarini muvofiq qilish mumkin. Huquqiy ta'limning samarali tashkil etilishida bola passiv tinglovchi emas, balki mashg'ulotning faol ishtirokchisi bo'lishi muhim. Savol-javob, kichik guruhlarda huquqiy tushunchalarni o'z tajribasi bilan bog'lash imkonini beradi. UNICEFning bolalar huquqlariga oid metodik materiallari ham ta'lim jarayonida ishtirokchilikka va bolalarning faol qatnashuviga e'tibor qaratadi [8]. ishlash, vaziyatni sahnalashtirish va o'z fikrini tushuntirish bolaga Bolalarning qahramonlar haqidagi tasavvurlaridan ham tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish mumkin. Ommaviy madaniyatda Spider-Man yoki Batman kabi obrazlar bolalarga tanish bo'lishi mumkin. Huquqiy tarbiyada esa qahramonlik tushunchasini real hayot bilan bog'lash taklif etiladi: o'z huquqlarini biladigan, boshqalarning huquqlarini hurmat qiladigan, muammo yuzaga kelganda ishonchli kattalardan yordam so'raydigan va vaziyatni qonuniy yo'l bilan hal etishga intiladigan fuqaro ham ijobiy namuna sifatida ko'rsatilishi mumkin. Demak, pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq yondashuv huquqiy bilimlarni bolalarga tushunarli shaklda yetkazish, ularda mustaqil fikrlashni rag'batlantirish va bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini yaratishga qaratiladi.

3. BOLALARNING HUQUQIY ONGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

4. HUQUQIY BILIMLARNI BOSQICHMA-BOSQICH SHAKLLANTIRISH

5. «LAW START» DASTURINING KONSEPSIYASI VA UNI TA'LIM TIZIMIDA JORIY ETISH

Yuqoridagililqilinganhuquqiy va pedagogik yondashuvlardan kelib chiqib,ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidan boshlab umumiy o'rta ta'limning 11-sinfigacha

davom etadigan «Law Start» nomli bosqichma-bosqich huquqiy ta'lim metodikasini ishlab chiqish taklif etiladi. Mazkur tashabbusning asosiy maqsadi bolalarda huquqiy ongni rivojlantirish, o'z huquq va majburiyatlarini anglash, boshqa insonlarning huquqlarini hurmat qilish hamda huquqiy bilimlarni kundalik hayotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. «Law Start» dasturining muhim xususiyatlaridan biri huquqiy bilimlarni bolalarning yosh xususiyatlariga mos usullar orqali yetkazishdir. Maktabgacha ta'lim bosqichida animatsiyalar, ertaklar, rasmlar va didaktik o'yinlardan, boshlang'ich sinflarda hayotiy vaziyatlar va rolli mashg'ulotlardan, yuqori sinflarda esa huquqiy kazuslar, munozaralar va qonunchilik hujjatlarini tahlil qilishdan foydalanish taklif etiladi. Huquqiy ta'limuzluksiz jarayonsifatida tashkil etilishi uchun uning mazmuni bolaning yoshiga va ta'lim bosqichiga mos ravishda o'zgarib borishi lozim. Quyida «Law Start» doirasida taklif etilayotgan to'rt bosqichli yondashuv keltiriladi. Bu taqsimot rasmiy ta'lim standartlarida belgilangan tasnif emas, balki mualliflik metodik modeli uchun taklifdir. Birinchi bosqich — maktabgacha ta'lim. Bu davrda bolalarga shaxsiy xavfsizlik, o'zaro hurmat, teng munosabat, yordam so'rash va oddiy qoidalarga rioya qilish kabi tushunchalarni ertaklar, rasmlar, animatsiyalar va o'yinlar orqali tushuntirish mumkin. Mashg'ulotlar qisqa, ko'rgazmali va bolaning kundalik tajribasiga yaqin bo'lishi kerak. Ikkinchi bosqich — 1–4-sinflar. Boshlang'ich sinflarda bolalarning huquq va majburiyatlari, ta'lim olish huquqi, o'z fikrini bildirish, boshqalarning fikrini tinglash, tenglik va nizolarni tinch hal qilish masalalariga e'tibor qaratish mumkin. Rolli o'yinlar va sodda vaziyatli topshiriqlar bilimlarni amaliy tajriba bilan bog'lashga yordam beradi. Uchinchi bosqich — 5–9-sinflar. O'rta sinflarda tengdoshlar o'rtasidagi nizolar, kamsitish, shaxsiy ma'lumotlarni ehtiyot qilish, internetdagi xulq-atvor va huquqiy javobgarlikning boshlang'ich tushunchalarini yoshga mos ravishda muhokama qilish mumkin. O'quvchilar vaziyatlarni tahlil qilib, bir nechta yechimni solishtirish va o'z fikrini dalillar bilan asoslashga o'rganadilar. To'rtinchi bosqich — 10–11-sinflar. Yuqori sinflarda qonunchilik hujjatlari bilan ishlash, huquqiy kazuslarni yechish,

munozaralar, huquq va majburiyatlar muvozanati, huquqiy himoya yo'llari va javobgarlik masalalarini chuqurroq ko'rib chiqish taklif etiladi. Bunda o'quvchilarga qonuniy manbalardan foydalanish va zarur holatlarda mutaxassisga murojaat qilish ko'nikmalari ham o'rgatilishi mumkin. Ushbu bosqichlarda mazmun va metodlar farq qilsa-da, umumiy maqsad bir xil bo'lib qoladi: bola o'z huquqlarini bilishi bilan birga, boshqa insonlarning huquq va manfaatlarini ham hurmat qilishni o'rganishi kerak. Huquqiy jihatdan rivojlanganlik faqat huquqlarni sanab berish bilan emas, balki ularni kundalik hayotda anglash, boshqalarning qadr-qimmatini e'tirof etish va o'z xatti-harakati uchun mas'uliyatni tushunish bilan ham bog'liq. Bolalarning huquqiy ongini shakllantirish shaxsning huquqiy madaniyatini rivojlantirish va jamiyatda huquqlarga hurmat munosabatini qaror toptirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon faqat huquqiy normalar haqidagi ma'lumotlarni yetkazish bilan cheklanmasdan, bolalarda o'z huquq va majburiyatlarini anglash, boshqalarning huquqlarini hurmat qilish hamda huquqiy bilimlarni kundalik hayotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga ham qaratilishi lozim. Xalqaro va milliy huquqiy hujjatlar bolalarning ta'lim olish, himoyalaniish va har tomonlama rivojlanish huquqlarini belgilaydi. Ushbu huquqiy asoslarni hayotga tatbiq etishda yoshga mos pedagogik yondashuvlar, faol ishtirok va amaliy mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi. UNICEF materiallari yosh bolalarga huquqlarni qiziqarli va ijodiy usullar bilan tushuntirish mumkinligini ko'rsatadi, shu bilan birga, mazkur yo'nalishda keyingi tadqiqotlar zarurligini ham qayd etadi. Dasturda huquqiy ta'limni faqat nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirish bilan cheklamaslik alohida ahamiyatga ega. Bolalar o'z huquqlarini bilish bilan birga, boshqalarning huquqlarini hurmat qilish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, huquqlari buzilgan vaziyatlarda ishonchli kattalardan yordam so'rash va huquqiy himoya yo'llarini anglashga yo'naltirilgan mashg'ulotlarda ishtirok etishlari mumkin. Metodikani ishlab chiqishda ta'lim olish imkoniyatlarining tengligi tamoyiliga alohida e'tibor qaratish lozim. Huquqiy bilimlar har bir bola uchun muhim bo'lganligi sababli, dasturdan foydalanish imkoniyati faqat xususiy ta'lim tashkilotlari bilan cheklanib

qolmasligi kerak. Uni davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari va umumta'lim maktablarida ham qo'llash imkoniyatlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Buning uchun bepul metodik qo'llanmalar, yoshga mos animatsion materiallar, o'qituvchilar va tarbiyachilar uchun mashg'ulot ishlanmalari, amaliy topshiriqlar hamda baholash mezonlarini ishlab chiqish mumkin. Bunday yondashuv oilaning moddiy imkoniyatlari yoki bolaning qaysi ta'lim tashkilotida tahsil olishidan qat'i nazar, huquqiy bilimlarni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratiladi. «Law Start» doirasida mashg'ulotlarni alohida huquqshunoslar olib borishi shart bo'lgan model bilan cheklanmasdan, tegishli metodik tayyorgarlikdan o'tgan tarbiyachi va o'qituvchilar foydalanishi mumkin bo'lgan tizim taklif etiladi. Qo'llanmalarda mavzular, yoshga mos tushuntirishlar, animatsiyalar, rolli o'yinlar va vaziyatli topshiriqlar berilishi mumkin. Huquqshunos mutaxassislar esa materiallarning huquqiy aniqligini tekshirish, ularni yangilash va pedagoglarga maslahat berishda ishtirok etishlari mumkin. Dastur konsepsiyasining asosini uchta o'zaro bog'liq yo'nalish tashkil etadi: birinchisi — huquqiy bilimlarni egallash; ikkinchisi — o'zining va boshqalarning huquqlarini hurmat qilish; uchinchisi — huquqiy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash. Ushbu yo'nalishlar bolaning yoshiga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlantirilishi nazarda tutiladi. «Law Start» hozircha muallif tomonidan taklif etilayotgan metodik model sifatida qaraladi. Uni ta'lim tizimida joriy etishdan oldin pedagoglar, huquqshunoslar, bolalar sinov mashg'ulotlarini tashkil etish hamda natijalarni baholash zarur. Dastur samaradorligi tajriba-sinov natijalari asosida aniqlanishi lozim. psixologlari va ta'lim tashkilotlari vakillari bilan muhokama qilish,

XULOSA

Maqolada maktabgacha ta'limdan umumiy o'rta ta'limning 11-sinfigacha izchil davom etadigan «Law Start» metodik modelini ishlab chiqish taklif etildi. Model animatsiyalar, ertaklar, rolli o'yinlar, hayotiy vaziyatlar, huquqiy kazuslar va qonunchilik hujjatlari bilan ishlashni bolaning yoshiga mos ravishda qo'llashni nazarda tutadi. Shuningdek, bepul metodik qo'llanmalar va pedagoglar uchun tavsiyalar orqali

dasturdan davlat va xususiy ta'lim tashkilotlarida foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish taklif qilinadi. Xulosa qilib aytganda, bolalikdan boshlangan, yosh xususiyatlariga mos va amaliyotga yo'naltirilgan huquqiy ta'lim bolalarda o'z huquqlarini anglash va boshqalarning huquqlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. «Law Start» modelining amaliy samaradorligini aniqlash uchun uni tajriba-sinovdan o'tkazish, natijalarni baholash va olingan xulosalar asosida takomillashtirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Odilqoriyev X.T. Davlatva huquq nazariyasi: darslik. Qayta ishlangan, to'ldirilgan uchinchi

nashr. — Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2022. — 254-betdan foydalanilgan.

2. Güneş A. Tarbiya empatiyasi. — Nashr ma'lumotlarini kitobning titul/chiqish sahifasi bo'yicha

yakuniy tekshirish lozim. — 42-betdan foydalanilgan.

3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 78-modda. Rasmiy matn:

<https://lex.uz/uz/acts/-6445145>

4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. 1989-yil 20-noyabr,

28–29-moddalar. UNICEF rasmiy matni: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

5. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son «Ta'lim to'g'risida»gi

Qonuni. <https://lex.uz/docs/-5013007>

6. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrdagi O'RQ-595-son «Maktabgacha ta'lim va

tarbiya to'g'risida»gi Qonuni. <https://lex.uz/uz/acts/-4646908>

7. UNICEF. Child Rights Education with Children Aged 0–6 Years: A Discussion Paper. New

York: UNICEF, 2021. <https://www.unicef.org/documents/child-rights-education-children-aged-06-years>

8. UNICEF. Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education,

Primary and Secondary Schools. <https://www.unicef.org/documents/child-rights-education-toolkit>

9. Kun.uz. «2025 yilda O‘zbekistonda 155 mingdan ortiq jinoyat qayd etildi». 11.03.2026.

<https://kun.uz/news/2026/03/11/2025-yilda-ozbekistonda-155-mingdan-ortiq-jinoyat-qayd-etildi>

10. Kun.uz. «2025 yilda voyaga yetmaganlar tomonidan 15 ta qotillik jinoyati sodir etildi».

24.01.2026. <https://kun.uz/news/2026/01/24/2025-yilda-voyaga-yetmaganlar-tomonidan-15-ta-qotillik-jinoyati-sodir-etildi>